

**„ЩЕ ПОИСКАМ ПРОШКА ОТ
ТАЗИ ЗЕМЯ...“**

**Разговор с поета Драгомир Шопов
Георги Николов**

“I will ask forgiveness of this land ...”
Conversation with the poet Dragomir Shopov
Georgy Nikolov

This text is an interview by Georgi Nikolov with famous Bulgarian poet Dragomir Shopov.

Discussed are issues of modern Bulgarian book, of fiction and fate of contemporary Bulgarian writers, most of whom live today under difficult conditions. In conversation Dragomir Shopov said the mission of the Bulgarian artist and tasks of literary criticism; he said the condition of the Bulgarian publishing and personality of the modern artist.

Key words: books, writers, poets, artists, publishing, literary journals.

Приятелю, на едно място споделяш: „Някой моето време открадна“. Какво е днес българското време? Разбира ли го вярно литературата? Ако ли „да“, как го рисува? Ако ли „не“, каква е ползата от нея и има ли смисъл да се пише?

Заставам категорично, без колебание, зад тези мои думи. В някой от стихотворните си и публицистични книги съм се опитал да обясня на какво се дължат те, не са ли пресилени. Не, не са. Защото наистина в годините на несвършващия сбъркан преход аз и не само аз имам усещането, имам твърдото убеждение, че обикновените българи се чувстват ограбени, че техните илюзии и надежди за добро и справедливост бяха безмилостно открадени. Всичко това – по повелите на някакъв зловещ сценарий, сътворен от наши и чужди сценаристи. Ако това не се беше случило, животът ни щеше да е съвсем различен от сегашния. По тази тема впрочем е писано и говорено много, но без положителен резултат, без да се очертаят контурите на нещо разумно, нещо конструктивно, което всички ние очакваме повече от четвърт век. Ще се съ согласиш с мен, че беше време, когато хората в нашата изстрадала родина живееха не богато, но спокойно; че имаше работа за всички, които желаеха и можеха да работят; че здравеопазването и образованието бяха безплатни; че нямаше просяци и клошари и т. н., и т. н. Да не се простирам много нашироко, но не мога да премълча тежкото положение, в което изпаднаха творците на духовни ценности – писатели, артисти, художници, музиканти... Ние, писателите, загубихме възможността да се срещаме, да общуваме, разделното ни непочтено време постави своя тежък отпечатък върху битието ни днес. Повечето мои колеги живеят бедно, нямат средства за достойно преживяване, няма къде да публикуват своите творби, чувстват се

незаслужено отритнати. Става дума за истински писатели, не за нароилите се напоследък литературни сноби, купени от съмнителни богаташи, щедро лансиращи техните литературни опити, превъзнасяни и хвалени до възбог, без да има защо. Появиха се издатели с много пари като една грачеща провинциална дама, които с огромно удоволствие издават и лансират литературните недоносчета на своите любими питомци. Техни книги понякога се превеждат и издават в чужбина, което е срам за българската литература. Най-тревожното е, че новите, купените и произведени за писатели, не уважават традициите на нашето литературно развитие, чуждеят се от живота на народа и се срамуват от него. Един уж белетрист и некадърен поет отиваше в чужбина, за да създава там своите „шедьоври“. Явно България го потиска, мижавата му снобска душица търси простор, признание, слава. Но от неговите претенциозни упражнения вони на цинизъм и простацина, на вулгарна, отблъскваща маниерност, твърде чужда на българската ни същност. Друг пък, също минаващ за белетрист, ни потопява в своите пошли истории, пропити с пиянски привкус и ни опротивява с позорния си хленч, че „творчеството“ му не е заплатено добре и че може да посегне на живота си. Той нарича народа ни „оглупял народ“, без да си дава сметка, че това оглупяване, ако го има, до голяма степен се дължи и на неговите литературни напъни. Такива са грозните, отблъскващи гримаси на днешното ни литературно време. То може да бъде усетено, разбрано, оценено обективно с всичко добро и недобро в него не от лансирани некадърници, а от писатели, верни на своя родов корен, верни на истината, верни на болката задето не всичко у нас е такова, каквото искаме да бъде. Такива писатели и техните произведения заслужават уважение. Жалко е, че книгите им, много по-качествени от тези на прехвалените и лансираните,

не са в центъра на критическото внимание. Безобразните наши електронни медии не канят доблестните, честни и добри писатели, вероятно защото изпълняват някаква поръчка да представят само ония, които се чуждеят от България и отричат миналото, за които национално достойнство, дълг и чест са само празни и ненужни понятия. Успокоително е, че и при тези неблагоприятни условия у нас се създава стойностна литература, неподвластна на каквито и да са идеологически и финансови примамки. Това е литература, нужна на нашето общество.

Оказва се, че в XXI век официалната ни историческа памет страда от избирателна амнезия. Част от паметниците са в руини, барутните знамена – убежище на молци. Как да припознаем отново патриотизма? Какви още значими теми болезнено отсъстват от нашата книжнина?

Отчасти вече отговорих на този въпрос. Патриотизмът се възпитава. Това е изключително трудно и отговорно дело, в него като в пъстър калейдоскоп се проектират грижите на семейството, на училището, на държавата. Ако някой от изброените фактори не е на мястото си, ще расте осакатено поколение, годно само да бъде манипулирано и използвано от продажни политици, жадни за пари и власт. Предвид тази опасност е необходимо, ако вече не е късно, да се нанесат твърде значими, сериозни корекции за отстраняване на слабостите, допускани досега. В това отношение много може да помогне литературата, класическите произведения на нашите най-големи писатели. Много пъти съм казал и писал, че ако имаме отговорни институции и личности, от които това зависи, в добре уредените книжарници няма да се дава предимство на лъскава, но в повечето случаи некачествена чужда литература, лансираща ниски страсти – убийства, грабежи, порнография и т. н., а ще има на видно място изложени книги на Ботев и Вазов, на Захарий Стоянов и Димитър Талев, на Йовков и Елин Пелин, на Яворов и Дебелянов, на Хайтов и Емилиян Станев, на Димитър Димов и Вапцаров... Къде са те сега, откъде може да си ги купи човек? В учебниците няма да бъдат изгонени по политически съображения някои от най-значимите ни писатели за сметка на средни автори, удобно обслужващи конюнктурната обстановка. В университетските приемни изпити нямаше да има условия да бъде елиминирана огнената публицистика на Ботев, както преди време се опитаха да сторят ня-

кои професори-антибългари, чието място веднага би трябвало да се заеме от сериозни, авторитетни и неподкупни преподаватели. Само голямата литература (спирам се по-подробно на този именно сегмент) е в състояние да пробуди в душите на младите хора – все още незаразени от партизанщина и кариеризъм – любов към българското, към езика ни, към красивата природа, към историческото минало, пълно с победи и трагика, за да знаят какво значат родина, какво значат вяръност и преклонение пред голямото, през вечното, побрани в осем само буквички – България. Нашият народ, претърпял ударите на много и много метаморфози, наложени му от обществени обстоятелства у нас и във от нас, не загуби своята идентичност, родовата си закваска, своята памет, устоя на безумията на продажни политици и догматици, на царски лакеи, на платени с чужди пари вероотстъпници. И го има. Той най-сетне трябва да осъзнае, че не разни самозванци и национални предатели са господари на тази земя. Господар е той! Единствено и само той! Народът има в себе си достатъчно съпротивителни сили, за да се пребори за своя живот, за своите права, за бъдещето на децата си, за утрешна България... И да внимава много добре по време на важни национални събития на кого дава своето доверие, каква кауза подкрепя. Тук се сещам за нещо, което прочетох от Джордж Оруел: „Народ, който избира корумпирани, самозванци, крадци и предатели, не е жертва! Съучастник е!“. Усещаш ли, драги Георги, колко много теми, коя от коя по-важни, чакат перото на българските писатели? Вярвам, че това перо ще свърши своето.

Длъжници ли са на България писателите и с какво? Достойни ли са или предпазливо вървят след събитията? Могат ли да бъдат водачи на обществото? Липсва ли им готовност за морална саможертва? Вярва ли им народът?

Много пъти съм разработвал темата за мястото на нашата интелигенция в условията на нашето ранено време, както го назовавам в една от своите стихосбирки. Тази интелигенция не може да се затвори в черупката си, няма право да страни от събитията, да се ослушва и оглежда страхливо, да бяга от отговорност. За съжаление, не са единици онези, които очакват друг някой да се заеме с опасната работа да буди заспалите, да отваря очите на неவிждащите случващото се в България, да окриля обезверените им души с надежда. Ако всички превратности на събитията в трудната наша

история се познават добре, в което се съмнявам, щеше да е ясно, че духовно извисените люде – смелите, образованите, сигурните в себе си, влюбените в своето отечество – са били признатите водачи на своя народ в най-тежките условия в неговия живот. Те са били обичани от него, на тях са вярвали с вярата на добри християни онези българи, които и в най-черните години на робството не са предали себе си, своите майки и бащи, своите деца. Те са търсили опора и защита в църквата, озарени от благите очи на Христос, в училищата, където детските гласчета са рецитирали ясно и високо „Аз съм българче“, търсили са опора и духовна защита в народните читалища, чийто светлик прокуждал мрака на незнанието, на страха, на отчаянието. Търсили са опора в сътвореното от големите ни писатели. Изписвам тези редове и с омерзение се сещам за един наш бивш министър на образованието, който желал в учебниците да го няма дядо Вазовото „Аз съм българче“. Не си спомням името на този недостоеен министър, а и да го знаех, щях да се срамувам да го цитирам, за да не омърся чистия лист. Боя се, че утре, след месец, след година може да се даде власт и на други подобни национални предатели. Те не са се свършили. Но от всички нас зависи никога повече такива да нямат възможност да се гаврят с нашия народ. Този народ е свободен, той трябва свободно да изразява волята си. Той е длъжен да се ползва по най-разумен начин от възможностите, които му предоставя истинската демокрация. Надявам се някога тя да настъпи в България. Апропо – на едно място големият писател, мислител и сатирик Стоян Михайловски пише: „Българинът не е свободен, българинът е само освободен“. Дали днешното наше поколение е в състояние да коригира това мнение на писателя, на пламенния родолюбец, чието сърце изпя великия химн „Върви, народе възродени!“? Много е важно накъде върви народът. Има опасност нечисти, користни, зловещи сили, купени с чужди пари, да го тласнат в невярна посока, ако им разрешим. Тези сили няма да се спрат пред нищо. Доказали са го. Затова съм убеден, че все по-силно, все по-дръзко трябва всички да извикаме с патоса на дядо Вазов: „Стресни се племе, закъсняло“. Време е да станем народ, какъвто сме били, а не племе. XXI век ни повелява тази отговорна задача.

Ти си автор с блестящо дарование в поезията, в публицистиката и в почти всички измерения на духовността. Доказал си се и като човек с активна гражданска позиция. Ако имаш

възможност, как на практика би възродил националното достойнство?

Труден въпрос. По него не съм се замислял никога, тъй като отлично знам, че за мен вече е късно да получа такава възможност, за която ти споменавах. А и не искам. Както знаеш, бях два мандата народен представител – в 37-то и 38-то Народно събрание и заедно с по-голямата част от моите колеги се опитвахме, кога по-резултатно, кога не толкова, да помогнем на изгубилите надежда за нещо по-добро хора, с които постоянно се срещахме. Специално от тях аз научих много, разбрах много, което ми помага и в писателската работа. Кураж ми даваше и дава трезвата им преценка за случващото се у нас, острата им критика срещу всички паразити, обогатяващи се на народния гръб, срещу всички неблагоприятия в живота, жаждата им за справедлива правосъдна система, тревогата им, и то напълно основателна, че не дай си Боже, ще дойде време, когато българската земя ще се продава на богати чужденци, а нашите деца и внуци ще са техни ратаи и обслужващ персонал. . . . Защо пиша всичко това? Защото, ако тези и още много дълбоки язви, разяждащи българския организъм, бъдат веднъж завинаги излекувани, всички хора ще се почувстват победители. Само тогава ще се раздвижат в душите им силните сокове на патриотичното, на националното като проява на обществено изцеление и съзнание. А това вече би било сериозна гаранция, че е победено униението, пасивността, нерешителността, страхът, пораженческият дух. Надявам се, че тогава и много от българите, живеещи в чужбина, няма да се срамуват, че са българи, няма да пренебрегват родния си език и да говорят на чужди езици. Сещам се за един незнайно защо български художник, емигрирал отдавна в Щатите, който при свое гостуване в Япония казал, че е американец и говорил само на английски. Той впрочем никога не се е връщал в България. И по-добре. У него отдавна е пресъхнало чувството за национална принадлежност, сменил е собственото си име и за мен този безотечественик не заслужава нищо друго, освен опаковано презрение. Накратко казано, след толкова загубени, пропиленни години, когато бяхме принудени да подчиним националното си достойнство по каноните на политическия слугинаж на чужди нам доктрини с пагубен идеен заряд, трябва да се свърши много работа, неотклонна, целенасочена, за да се възстанови загубеното. Тогава може би в родината ни ще се завърнат повечето от младите хора, у които още е живо огънчето на патриотичното, на националната сваят, за да работят за своята ро-

дина. Тя сигурно ще бъде вече привлекателна, справедлива и демократична държава. Някога! Необходимо е, мисля си, третирайки важния въпрос за националното достойнство, да се опрем отново на примерите от нашата история – това много ще ни помогне. Но история не изопачена, не подчинена на политически обвързаности, не сътворена от псевдоучени, не зачертаваща светли дати и личности в угода някому.

Пазят ли авторите в хаоса на дните, сред които се лутаме, формула за творческо безсмъртие? Могат ли с вярна преценка за себе си да възкликнат пред Европа и света: „А моите песни все ще се четат“?

Не мисля, че може да се говори за някакво творческо безсмъртие, ангажиращо мислите на творците. Не знам да има в нашата литература писатели, които, създавайки своите произведения, са се блазнали от такава идея. За мен това е абсурдно. Помисли си само какво би се случило с Йовков или Ясенов, с Елин Пелин или Стоян Загорчинов, със Смирненски или Талев, с Фани Попова-Мутафова – да не изброявам повече имена, ако са очаквали създаденото от тях да им гарантира творческо безсмъртие. Те са се вълнували от случващото се у нас през различните политически режими, страдали са и са се радвали със страданията и радостите на своя народ, поощрявали са красивото, чистото, почтеното между хората, заклеявали са всички, причиняващи им мъки и страдания, намирали са начини с езика на голямата литература да покажат противния лик на овластени злосторници, прекланяли са се пред необикновената красота на родната земя, пред високия дух на народа, пред далите живота си за неговата свобода. Много още може да се пише, но за мен всеки голям творец, опиращ се на националната традиция и влагащ своя талант в демократичните темели на българската литература, е имал една основна насока във всичко, което създава – повдигането и укрепването на националното чувство у българина, изчистването му от вредни политически и нездравни чуждоземни наноси, за да разбере той и за да заживее със самочувствието, че е син на родина, устояла на всички бури и изпитания през вековете и че е съхранила своята вяра, чест и език. Помисли си само каква дълбочина и народностна извисеност се крие в думите на Емилиян Станев, когато казва за Йовков: „Той пишеше на колене пред българския народ”. Всеки опит от съвременна гледна точка да се прогнозира кое от създаденото от нашите пи-

сатели ще остане в анализите на художествената словесност, е твърде рисковано и ненужно занимание. Често професионално ми се налага да чета по-подробно наши литературни списания, излизали преди сто години да речем и наблюдавам нещо твърде интересно: много имена на автори, които редовно са пълнили страниците на тези списания, по-късно, с течение на безмилостното време, са съвсем забравени, напълно неизвестни. Защо се е получило това? Сигурно авторите са живеели с амбицията да създадат значими произведения, да получат признанието на четящата публика, да останат сред известните творци. Но не е станало. Може би не поради липса на талант, на воля и на духовна сила, а поради политическите промени у нас, станали причина много даровити хора да бъдат низвергнати, съдени, убивани... Не знам. Но кажи ми, Георги, кой днес може да каже нещо за изяви някога поети като Иван Андрейчин, Христо Цанков-Дерижан, Христо Борина, Арсени Йовков, Иван Арnaudов, Петър Горянски, Петър Кишмеров и др.? Много интересни и много сложни са тези въпроси. Струва си те да получат компетентен, безпристрастен, лишен от политически внушения отговор. А това, което ти цитираш от дядо Вазов, за мен не е пожелание за творческо безсмъртие, а само една трезва самооценка за честно изпълнен дълг пред народа и България. А сега – ето нещо за разведряване на нашия дълг разговор. Един от големите ни поети, обсипан с всички възможни звания и награди ми каза веднъж, преди доста години, когато разговаряхме за творчеството, за живота и смъртта, за него самия: „По-добре жив, отколкото безсмъртен”.

Колко книги си издал досега и имаш ли любими свои автори?

Издам съм 35 книги – поезия, публицистика и стихове за деца. А относно другата част на въпроса – разбира се, че имам любими автори, наши и чужди. Ако започна да ги изброявам, положително ще пропусна някои, което би ме притеснило. Затова ще си позволя да променя малко въпроса ти и да кажа с кои автори съм бил в по-близки отношения. Най-напред да спомена Михаил Кремен, братовчед на баща ми. Никога няма да забравя изключително интересните срещи с него, в които, досещаш се, постоянно присъстваше великият Яворов. Това съм разказал подробно в една от своите книги. Добри познати на моите родители бяха Чудомир, който бе помолит татко, съвестен юрист, да води неговите дела; Младен Исаев, Петър Славински, Николай

Марангозов, Мирослав Минев... Аз приемам като особена привилегия в живота си факта, че бях близък с Дора Габе и Елисавета Багряна, с големите старозагорски поети Иван Хаджихристов и Иван Мирчев, с Ламар и Димитър Гундов, с Николай Хайтов и Георги Джагаров, с Лиана и Стоян Даскалови, с Ангел Тодоров и Димитър Пантелеев, с Андрей Германов и Дамян Дамянов, и много други. За всички тях съм писал в книгите си с публицистика, където казвам: „Много страници съм посветил на някои от най-видните наши писатели. Благодарен съм им за всичко, с което те са обогатили и до голяма степен осмислили живота ми.” Нека не споменавам чуждите автори, които обичам и които са твърде много. Те са мои спътници през годините. Благодарствените думи към българските им колеги се отнасят с пълна сила и за тях.

Пожелай ни нещо, от добротата на което да ни заболи. Може би ще ни поздравии с някое от новите си стихотворения...

Интересно, малко необичайно ми звучи това „от добротата да ни заболи”. Но е много хубаво. Нали е за предпочитане да ни боли от доброта, вместо от лошото, от злото, които за съжаление са в по-голямо количество в човешкия живот не от днес и от вчера? В твоя въпрос аз долавям и нещо друго, а именно, че всяко творчество, нека се ограничим само с литературното, лекува, изцериава човешките ни души, които само тогава могат да сътворяват добри неща, да разберат същността на добротата и да я направят достояние на повечето хора, дори и на невярващите в нея. Да накараш неверникът да повярва! Това е нещо много сериозно. В едно кратко свое стихотворение пиша: „Препъгнах се във слънчев лъч/ и знам/ как може да боли от светлина”. Защо ли си го припомних точно сега? Сигурно не е случайно – да боли от доброта и да боли от светлина. Тема за размисъл. С удоволствие ще цитирам едно от новите си стихотворения:

ПРОШКА

Ще поискам прошка от тази земя,
която толкова безмилостно газим.
Прощка от старото дърво –
старо като моя живот остарял.
Прощка от онзи,
който отчаяно ме мрази
задето не ме достига
хвърлената от него кал.
Прощка от птицата

за гнездото ѝ разрушено.
Прощка от моя съученик
в бедност умрял.
Прощка от родителите ми
високо над мене –
там, при звездите, при облака бял.
Прощка от листа,
върху който пиша с години.
Прощка от думите –
казани или премълчани.
Прощка от вятъра, от утрото синьо,
от всичко, което
след нас ще остане.
Прощка от теб,
от сълзите в твоите очи,
от усмивката,
Прощка от любовта –
тя задълго тук ще личи
в този свят
на добро и на зло разделен.
Колко много прошка!
Ще имам ли време за всичко?
Ако все пак не успея –
ще бъде ли грях?
Да не мислим сега!
Виж, слънцето над Витоша
към нас наднича.
Прости ми, слънце,
задето след толкова неволи
до днес оцелях.

А какво, на финала, би пожелал на младостта на България, изтичаща от вените ѝ във всички посоки и континенти?

Като че ли в продължение на целия наш разговор се очертаха контурите на моя отговор и на този въпрос. Боли ме, че силната, градивна кръв на българската младост се блъска в чужди брегове, че понякога тя забравя своя рожден извор. Искане ми се да вярвам, че това няма да продължава безкрайно. А за да се случи, трябва много неща у нас решително да се променят, което няма да е никак лесно. В името на тази благородна цел е нужно да преодолеем партийни боричкания, омрази, лъжи, предателства... Да бъдем единни като народ. Може би тогава българите по света ще се убедят, че имат родина, която ги очаква и че тя е единствената за тях. Това им пожелавам.

Въпросите зададе Георги Н. Николов

